

”לַבְנֵינָה שֶׁל הַלֶּכֶה”

סיכום הלכות שבת שנאמרו בשבת בישיבה מפי מו"ר רה"י

בורר יב – ברירה בכף או במזלג

לברירה אך משתמשים בו לשם הפרדת גרעיני הקטניות מתוך התרמיל שלהם. ברירה בסוג כלים כזה אסורה מדרבנן אטו נפה וכברה או משום שסוף סוף בוררים בו. למסקנת הסוגיא ישנו חיוב על ברירה בנפה וכברה אף כאשר מדובר על הוצאת אוכל מתוך פסולת לצורך שימוש לאלתר וכן מתבאר בתוספות³ על פי פירוש ר"ח.

דרך נוספת לברירה היא ברירה ביד. ברירה ביד מותרת באופן שנעשית על ידי הוצאת אוכל מתוך פסולת לצורך שימוש לאלתר.

יש לשאול, כיצד יש להתייחס לשימוש בסכ"ם? לאיזה מבין הסוגים שלמדנו לעיל דומה הסכ"ם?

כולנו רגילים להשתמש בסכ"ם בשבת אך יש לברר מדוע זה מותר? והרי לכאורה גם הכף והמזלג הם כלים המשמשים להפרדת אוכל מתוך פסולת⁴, וכפי שלמדנו אף פעולת ברירה הנעשית על ידי כלי לצורך שימוש לאלתר- אסורה.

רבים יודעים לומר שהשימוש בסכ"ם מותר כיוון שהוא מוגדר כ"ידא אריכתא" (יד ארוכה) ויש להבין דימוי זה. ההסבר הפשוט של המושג הוא שהסכ"ם אינו כלי ברירה אלא משמש כ"יד ארוכה" של הסועד

בחורף עסקנו במסגרת השיעורים הללו בהלכות בורר וראינו שלהלכה הוצאת פסולת מתוך אוכל אסורה מדאורייתא אף כשנעשית לאלתר, אך עם זאת ישנם מצבים בהם הוצאת פסולת מאוכל מוגדרת כדרך אכילה ומותרת לצורך שימוש לאלתר.

הפעם נעסוק בענייני ברירה בכלי.

איתא בגמרא בשבת "ובנפה ובכברה לא יברור, ואם בריר חייב חטאת"¹, מכאן רואים: א) יש מצב של ברירה בכלים המוגדר כ'דרך ברירה' גמורה וחייבים עליו. ב) נפה וכברה הם כלים המשמשים לברירה גמורה. בעבר הגדרנו שמלאכת בורר הינה 'מלאכת שדה' הנעשית לצורך שמירה לאוצר, על פי זה מובן יותר מדוע ברירה על ידי נפה וכברה מוגדרת כ'דרך ברירה' - תפקידם הייעודי של כלים אלו הוא להפריד בין גרעיני החיטה לפסולת המעורבת בהם קודם הבאתם לצרכן וזו מלאכת שדה. לענ"ד ניתן להגדיר מסננת של ימינו כנפה וכברה כיוון שהיא מיועדת לברירה (אף שהברירה הנעשית בה היא לאו דווקא לאחר זמן כפי שמצוי בנפה ובכברה²).

סוג נוסף של כלים הוא כלים שאינם מיועדים מלכתחילה למלאכת ברירה אך משתמשים בהם להפרדת אוכל ופסולת, דוגמא לכלים מסוג זה הם קנון ותמחוי. הקנון, שהוא כעייין משפך, אינו כלי המיוחד

¹ דף עד, עמוד א.

² יש בזה נפקא מינא שבעז"ה נעסוק בה כשנלמד על השימוש בתיון בשבת.

³ מסכת שבת, דף עד, עמוד א. ד"ה 'והתניא חייבי'.

⁴ לגבי כף עוד היה ניתן לתרץ בדוחק שבדרך כלל משתמשים בה להוצאת מרק מתוך מרק ואין כאן הפרדת אוכל מפסולת אלא הפרדת אוכל מאוכל, אולם זה אינו נכון בכל המצבים וכל שכן במזלג שאיתו בדרך כלל מוצאים מין אחד בלבד מתוך המאכל.

באופן עקרוני היה ניתן לעשות את פעולת ההפרדה הזו ביד.⁹

העולה מן האמור הוא שאם השימוש בסכו"ם הוא לצורך עזרה בפעולת הברירה ואי אפשר לעשות את ההפרדה בלעדיו¹⁰ אזי השימוש בו אסור, אולם אם משתמש בסכו"ם כמסייע לפעולת האכילה השימוש מותר. החזון איש כתב שמותר להוציא את הבשר מעל העצם ביד או במזלג ו"אין בזה שום נדנוד בורר"¹¹ ולא ביאר טעמו. נראה לומר שהתיר להשתמש במזלג לצורך פעולה זו כיוון שאפשר לעשותה ביד, כפי שלמדנו מדברי האגרות משה. ניתן לדייק כך אף מדברי שער הציון שכתב על הוצאת השמנת בכף "שדרך ברירה הוא בדבר זה"¹² ומשמע שיש איסור דווקא במקרה כגון זה שבו אין אפשרות לעשות את הפעולה בידיים והשימוש בסכו"ם נועד לשם פעולת ברירה.

אמנם דעת הגר"ע יוסף זצ"ל¹³ לחלוק על הגדרה זו ולדעתו מותר להשתמש בסכו"ם בכל צורה שהיא כיוון שזו דרך אכילה וכמו שהתירו במלאכת טחינה לחתוך בסכין חתיכות קטנות לצורך שימוש לאלתר ואין בזה טוהן. נראה שמבחינה מעשית אין בין שתי הגישות נפקא מינא בשעת האכילה אך מצד ההבנה והגדרת העניין יש ביניהם מחלוקת גמורה. רוב פוסקי זמננו פסקו בזה כפסק המשנה ברורה.

וכפי שביארנו לעיל הוצאת אוכל מתוך פסולת לאלתר מותרת כאשר נעשית ביד. אולם יש להקשות על הסבר זה: המשנה ברורה⁵ כותב שאסור להשתמש בכף כדי להוציא שמנת שצפה על גבי החלב אלא אם כן לוקח גם מעט חלב יחד עם השמנת או שלוקח רק חלק מהשמנת⁶. מדוע במקרה זה הכף לא מוגדרת כ"ידא אריכתא"?

האגרות משה⁷ נשאל אודות ברירה בכף ומזלג ומבאר שבאמת יכול להיות איסור אף בסכו"ם אולם הדבר תלוי לצורך מה משתמשים בו. אם הסכו"ם מסייע לפעולת הברירה בצורה שאי אפשר לעשות זאת בלעדיו, כגון בהפרדת השמנת מן החלב על ידי כף ששם ניתן להפריד במדויק בין השמנת לחלב רק על ידי כף ולא על ידי היד, אזי הסכו"ם נחשב כקנון ותמחוי והשימוש בו אסור, אולם אם משתמשים בסכו"ם לצורך נוחות כגון שלא ללכלך את הידיים או משום שלא יכול להגיע בידי למאכל או מחמת שמדובר במאכל לח ולא יכול להשתמש בידו (כגון בהוצאת גזר מהמרק) הווי כבורר בידו ומותר כשמוציא אוכל מתוך פסולת לצורך שימוש לאלתר. ראייתו היא מכך שמותר להשתמש בסכין כדי לקלוף שומים ובצלים לצורך שימוש לאלתר⁸, טעם ההיתר נובע מכך שמשתמש בסכין ולא ביד משום שזה יותר נוח לו אבל

⁵ סימן שיח, סעיף קטן סב, וז"ל: וכן הקולט שומן הצף על פני החלב גם זה הוא בכלל בורר... אבל ליקח השומן בצמצום אסור אפילו דעתו לאכול לאלתר שהרי הוא לוקח בכף...

⁶ וכפי שנתבאר בעבר בדין מזיגת היין מחבית ובה שמרים בתחתית החבית. עיין בשלחן ערוך, סימן שיט, סעיף יד.

⁷ אורח חיים, חלק א, סימן קכד. וכן דעת אחרונים רבים.

⁸ עיין בשיעורינו האחרונים בהם ביארנו מדוע במקרה זה מותר להוציא פסולת מתוך אוכל.

⁹ אמנם לענ"ד יש לעיין בהוכחתו של האגרות משה משום שלכאורה אי אפשר לקלף את השום בלא הסכין, וה' יאיר עיני.

¹⁰ כגון בהוצאת השמנת מהחלב.

¹¹ אורח חיים סימן נד, סעיף קטן ה.

¹² סימן שיט, סעיף קטן נח.

¹³ חזון עובדיה על שבת, חלק ד, הלכות בורר הלכה א ובהערה שם. ועיין עוד בילקוט יוסף, שבת, חלק ג, עמוד רסא.

